

УДК 711.+727.1

І. О. Мерилова

*аспірант кафедри архітектурного проектування і дизайну
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ

Анотація: проаналізовано історичні етапи становлення системи позашкільної освіти Дніпропетровщини та виявлено основні типи будівель позашкільних навчальних закладів.

Ключові слова: позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти, система позашкільної освіти, типи будівель позашкільних закладів.

Постановка проблеми. Серед соціальних інститутів виховання й розвитку підростаючих поколінь особлива роль належить позашкільній освіті. У сучасному розумінні позашкільна освіта — це науково обґрунтована в логічній єдності, наступності та послідовності система додаткових знань, умінь та навичок, що здобувають діти і молодь у позашкільних навчальних закладах в позаурочний і позанавчальний час.

Позашкільна освіта є невід'ємною частиною мікросередовища (соціуму), яке сприяє реалізації індивідуальних психофізичних і соціальних потреб особистості, що розвивається, розкриттю її творчого потенціалу, формуванню соціально значущих якостей. Заклади системи позашкільної освіти відіграють важливу роль у системі безперервної освіти учнівської молоді.

Найбільш вагомий внесок у розробку теоретичної бази позашкільної та позакласної виховної роботи внесли наукові праці Балясної Л. К., Вінниченка І. А., Вовк Л. П., Киричука О. В., Кобзаря Б. С., Ковалю М. Б., Костяшкіна Е. Г., Крупської Н. К., Алексюк А. М., Біляєва О. М., Гончаренка С. У., Грищенка М. М., Демкатного К. Г., Макаренка А. С., Сухомлинського В. О., та інших.

Сучасні дослідження проблем позашкільної освіти дозволили систематизувати результати наукових досягнень та педагогічної практики і викликали необхідність аналізу особливостей розвитку позашкільних закладів, залежності змісту їх роботи від соціально-економічних умов, виявлення реального стану навчально-виховної діяльності, визначення основних напрямів її взаємодії зі школами [2].

Аналіз публікацій, архівних матеріалів історико-педагогічної літератури показали, що розвиток системи позашкільної освіти і виховання на Дніпропетровщині визначався конкретними умовами життя країни,

соціальними потребами в суспільстві та змінами в системі освіти і виховання в цілому. Аналіз історичних та соціально-педагогічних умов дає підстави зробити висновок, що партійні і державні органи здійснювали певний контроль за створенням і функціонуванням різних типів позашкільних закладів, зміцненням їх матеріальної бази, залученням до роботи з дітьми кваліфікованих кадрів тощо. Звернення до опублікованих нормативних актів загальнодержавного значення (Законів Української РСР, Указів Президії Верховної Ради УРСР, постанов уряду тощо) підтверджує, що на практиці лише іноді окремі питання діяльності позашкільних закладів ставали предметом нормативного регулювання [2].

Мета статті. Виявити та систематизувати основні історичні етапи розвитку будівель позашкільної освіти на Дніпропетровщині, скласти характеристику будівлям учбових закладів певних історичних періодів.

Основна частина. Говорячи про історичні етапи розвитку позашкільної освіти, не можна відокремлювати саме поняття позашкільної освіти від процесу навчання у школі. Як зараз це два тісно пов'язаних процеси, так і раніше це було майже єдине дійство, причина котрого крилася в малограмотності основного населення, і у школах поряд з читанням та письмом викладались такі предмети, як народні танці та спів, відкривались театральні гуртки та гуртки рукоділля.

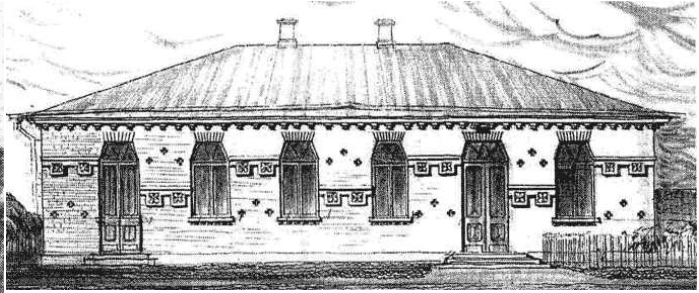
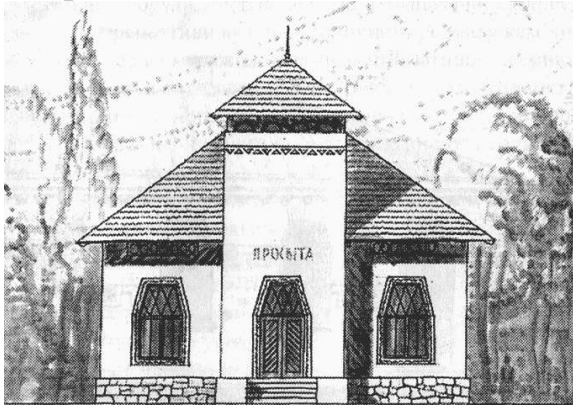
Дореволюційний період. Зародження позашкільної освіти на Дніпропетровщині за часів Російської імперії відбулося завдяки діяльності визначного історика, письменника та громадянського діяча Дмитра Івановича Яворницького, котрий у той час був головою Катеринославської «Просвіти».

Першим позашкільним навчальним закладом на території нині Дніпропетровської області був невеликий клубний будинок в Амур-Нижньодніпровську. Будинок був збудований на кошти місцевих робітників та селян за підтримки Д. І. Яворницького (*мал. 1*).

Другою подібною установою стає будинок "Просвіти" у приміському селі Мануйлівка (*мал. 2*). Проект був розроблений другом історика І. М. Трубою у стилі модерн та став прикладом одного з перших подібних невеликих громадських будинків. Будинок включав залу для вистав і зборів зі сценою, передпокоєм, читальнею та кооперативною крамницею [6].

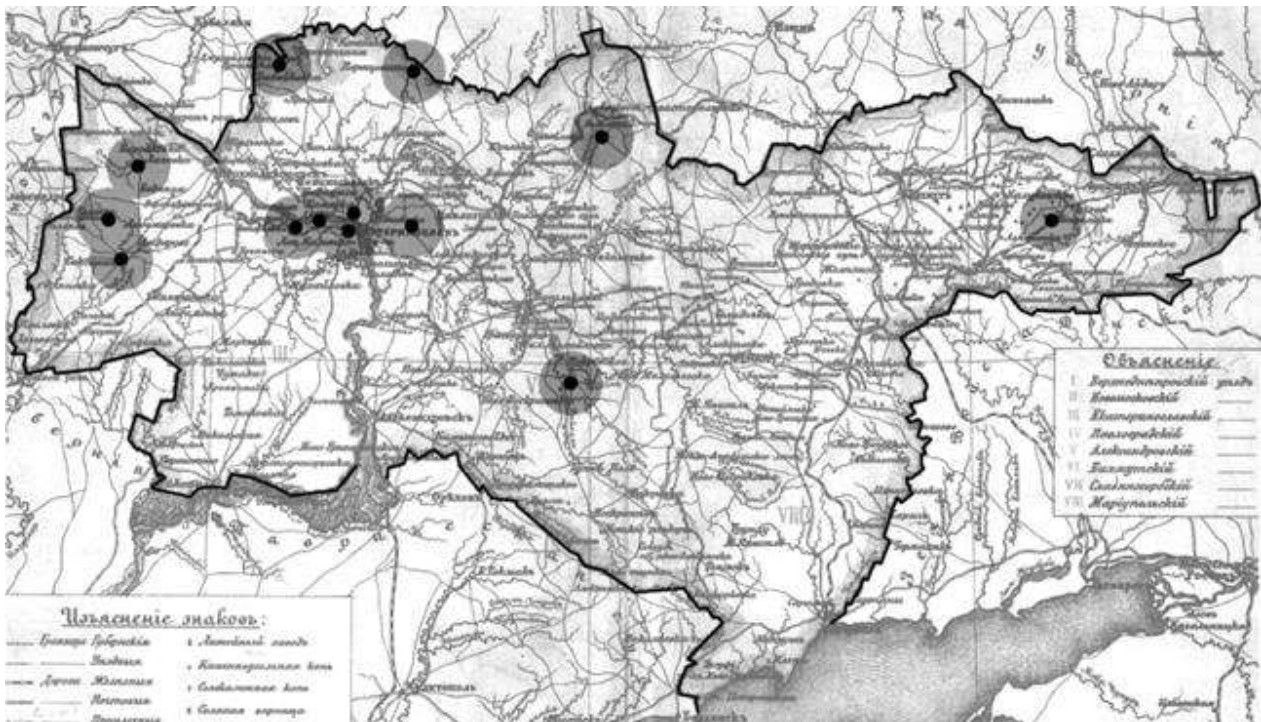
За період з 1905 до 1910 років філії «Просвіти» відкрилися і діяли у Верхньодніпровському, Катеринославському, Новомосковському, Олександрівському та ін. повітах; у селах Аули, Богодарівка, Дмухайлівка, Комісарівка, Лихівка, Лоцманська-Кам'янка, Мануйлівка, Перещепино, Підгородне, Романково, Саксагань, Успенське та ін. (*Мал. 3*).

Починаючи з 1911 р., було відкрито ще 10 філій у селах Катеринославщини [1].

Мал. 1. Проект будинку товариства «Просвіта» поблизу Катеринослава, 1900-ті рр., інж. І. М. Труба. Головний фасад

Мал. 2. Будинок клубу товариства «Просвіта» в с. Мануйлівка поблизу Катеринослава 1909 р. інж. І. М. Труба. Головний фасад

Мал. 3. Мережа шкіл та філій товариства «Просвіта» на Катеринославщині (1910 рр.)

Радянський період. За радянські часи процес позашкільної освіти був систематизований, а позашкільні освітні заклади склали єдину мережу.

Незабаром після революції комуністична партія запровадила доктрину по боротьбі з безграмотністю: всюди, а найбільше у селах, масово відкривались школи, професійні технічні училища та бурси. Як складова цього процесу було становлення клубної позашкільної творчості на селі. З 1934 року радянською

владою почали масово створюватися позашкільні заклади нового типу – палаци піонерів та жовтентя.

Головним позашкільним навчальним закладом у Дніпропетровську стає міський Палац піонерів. У період з 1934 по 1983 він був розташований у колишньому губернаторському маєтку (мал. 4).

Мал. 4. У 1934-1983 рр. міський Палац піонерів (колишній маєток губернатора)

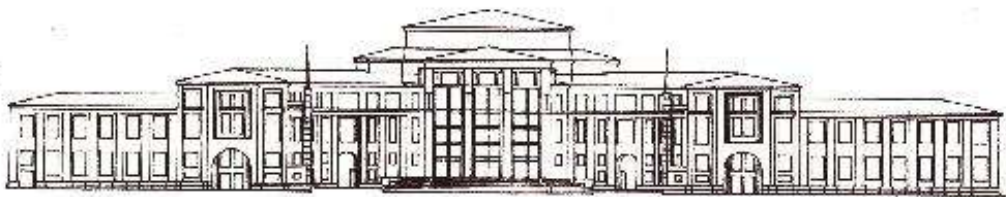

Мал. 5. З 1990 р. міський Палац піонерів (нині міський Палац дітей та юнацтва)

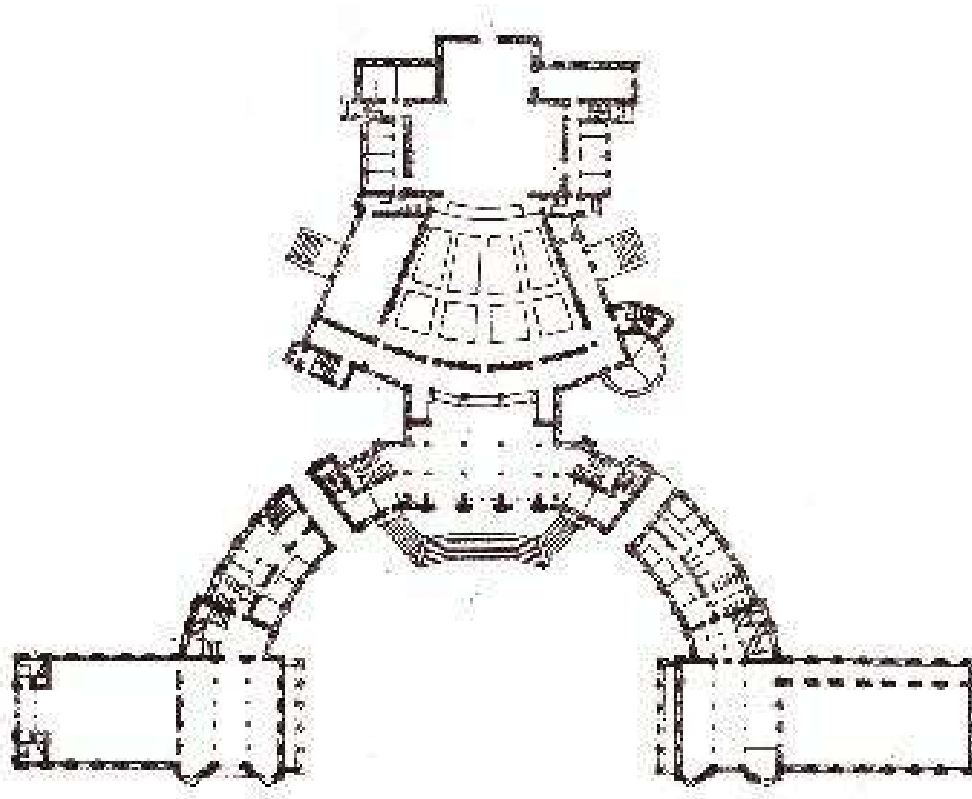
Другим за значенням позашкільним навчальним закладом у Дніпропетровську, що був збудований у радянські часи, слід вважати Палац культури ім. Ілліча при заводі ім. Петровського (мал. 6, 7). Автором проекту був О. Л. Красносельський. Палац був відкритий у 1932 році та реконструйований у 1935 р. У будівлі розташовувались численні студії, кружки, бібліотека, театр та кінотеатр, капела бандуристів та філармонія [3].

Будівлі був присвоєний статус пам'ятки архітектури національного значення, та нажалі з 2000 року Палац культури ім. Ілліча закритий. Зараз він перебуває у занедбаному стані і потребує екстреної реконструкції.

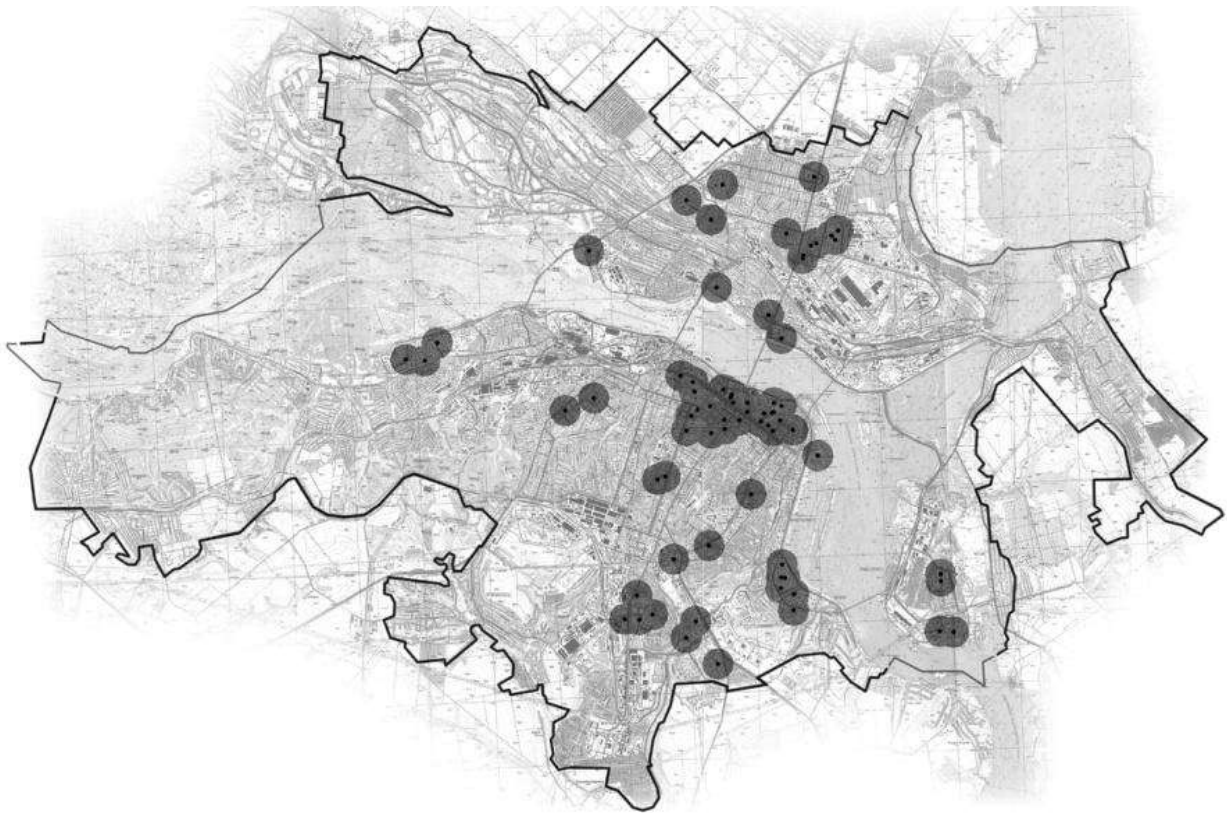
Новітній етап. Радянська система позашкільної освіти заклала стабільний фундамент для подальшого розвитку мережі позашкільних освітніх закладів. Зараз у Дніпропетровську діє 21 підзвітний Міністерству освіти і науки України позашкільний навчальний заклад та ціла група гуртків, кружків та студій приватної форми власності (мал. 8) [4]. Менш ніж 15% відсотків від загальної кількості закладів знаходяться під державним керівництвом.

Мал. 6. Палац культури ім. Ілліча при заводі ім. Петровського - головний фасад

Мал. 7. Палац культури ім. Ілліча при заводі ім. Петровського - план

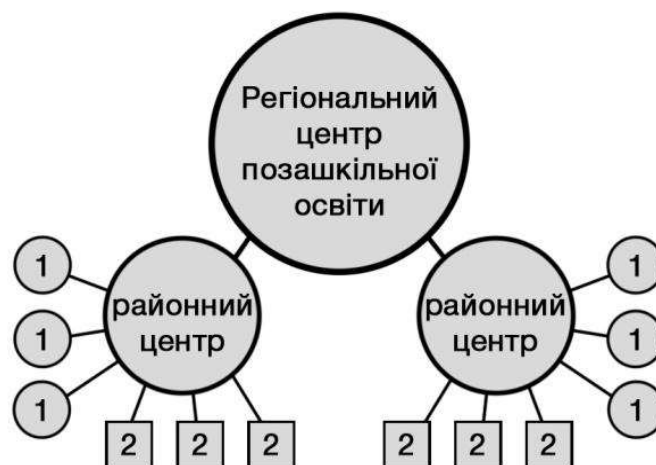

Мал. 8. Реальна, на даний момент, мережа позашкільних навчальних закладів у Дніпропетровську (інформація з досліджень)

Нажаль, фінансування позашкільної освіти задля розширення мережі державних навчальних закладів недостатнє. Що можна казати, якщо за останні 20 років у місті не було збудовано жодного нового позашкільного навчального заклада? І це незважаючи на те, що у всьому світі однією з передових та найважливіших соціальних галузей є система освіти, що Україна прийняла європейські стандарти у навчанні, що повсякчасно формуються нові типи будівель позашкільних закладів, що банально амортизація будівель у нинішній державній ситуації мінімальна та заклади просто «старіють» і перестають відповідати новим вимогам!

Ми можемо спостерігати поступову деградацію та стале заміщення державних закладів приватними або комунальними, де кваліфікація викладачів не завжди має професійний ступінь, а приміщення майже не відповідає технічним нормам.

Висновки. Необхідно відновити, модернізувати та задати напрямки розвитку державної мережі позашкільних навчальних закладів на основі існуючої після радянської системи. Реформи повинні носити комплексний характер. Має бути упроваджена урядова програма розвитку позашкільної діяльності в Україні. За підтримки уряду повинна бути сформована Міністерством освіти і науки України мережа регіональних центрів позашкільної освіти, які будуть містити у своїх руках адміністративну владу у своєму регіоні та розподіляти свої обов'язки поміж районними центрами. Цим районним центрам, у свою чергу, були б адміністративно і нормативно підзвітні дрібніші державні установи позашкільної освіти та заклади приватної форми власності вже конкретного району (мал. 9).

Мал. 9. Умовна схема запропонованої моделі мережі позашкільних закладів.

1 – дрібний районний державний заклад;

2 – приватний або комунальний навчальний заклад

Таким чином, було б сформовано дерево нормативної бази, а адміністративна робота передана на місця, що спростило б процес створення нових приватних навчальних закладів на вимогу ринку. По суті, я пропоную наділити існуючі районні центри позашкільних робіт (або палаци культури) певним ступенем адміністративної влади. Загальний же адміністративний контроль відбувався б представниками регіонального центру.

На основі запропонованої моделі системи позашкільних навчальних закладів можна сформувати міцні підвалини з державних навчальних закладів та розширити і конкретизувати різноманітні культурні напрямки доповненням системи приватними закладами.

Як результат, ми маємо необхідність, як мінімум, в двох нових типологічних схемах будівель позашкільної освіти: *адміністративно-експозиційній схемі* регіонального центру, де паралельно з головним процесом контролю за мережею регіону може бути заблокована виставкова функція, та *адміністративно-клубній схемі* районного центру, де з меншим ступенем зберігається адміністративна функція та додається функція навчальна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абросимова С., Журба О. Історії суспільного життя Катеринослава на початку ХХ ст. // Дослідження з історії Придніпров'я. – Дніпропетровськ, 1991. – С. 63–67.
2. Берека В.С. Упровадження інноваційних технологій у систему підготовки менеджерів освіти. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Суми. СДПУ. 2008. - 513 с. с.293-301.
3. Бывший дворец культуры им. Ильича [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://wikimapia.org/6784472/ru/Бывший-дворец-культуры-им-Ильича>.
4. Заклади освіти [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://dniprorada.gov.ua/zakladiosviti>.
5. Історія Міського палацу дітей та юнацтва [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://palace.dp.ua/index.php/pro-palats/istoriya-palatsu>.
6. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. / Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. — К.: КНУБА, 2000. — 378 с.

Аннотация

Проанализированы исторические этапы становления системы внешкольного образования Днепропетровской области и выявлены основные типы зданий внешкольных учебных заведений. Ключевые слова: внешкольное образование, заведение внешкольного образования, система внешкольного образования, типы зданий внешкольных заведений.

Summary

The historical stages of out-of-school educational system's formation in Dnipropetrovs'k were analyzed and the main types of out-of-school educational establishments' buildings were identified.

Key words: out-of-school education, out-of-school educational establishment, out-of-school educational system, types of out-of-school educational establishments' buildings.